

Na kratko o venetskem jeziku, pisavi in etnosu

JEZIK

Venetski jezik je ustaljen, na zgodovinskih in funkcionalnih motivih temelječ izraz za jezik, ki je izpričan na tistih predrimskih napisih iz Veneta (meje te regije se ne ujemajo z mejami današnje dežele "Veneto"), ki so napisani v lokalnih različicah določene etruskoidne pisave (kasneje tudi v latinski pisavi) in kažejo skupno temeljno značilnost, ki ustreza jasni indoevropski strukturi jezika. Tako zapletena definicija venetskega jezika je nujna, ker z venetskega kulturnega področja niso poznani samo venetski napisi, čeprav so le-ti zanj značilni in so lingvistični ustreznik arheološkemu pojmu (Prosdoci 1978 a, 259).

Vir za preučevanje venetskega jezika so poleg venetskih napisov še latinski napisi X avgustejske regije, imenovane Venetia et Histria, ki vsebujejo značilne venetske antroponime. Pellegrini (1973, 19–20) navaja, da je poznanih okoli 60 venetskih besed in okoli 300 venetskih antroponimov. Skromno poznavanje venetske slovnice zadostuje, da venetski jezik lahko uvrstimo med indoevropske jezike, natančneje v kentumsko skupino (Prosdoci 1978 a, 328).

Venetski jezik skupaj z germanskim, keltskim, oskoumbrijskim in latinskim jezikom sodi med severozahodne indoevropske jezike. Izrazitejša sorodnost z oskoumbrijskim in še posebej z latinskim jezikom je posledica razvoja teh jezikov v Italiji, pri čemer je na nastanek italške "koine" verjetno močno vplivala etruščanska kultura (Untermann 1978, 875–878).

NAPISI: DATACIJA, RAZŠIRJENOST, PISAVA

Datacija

Lejeune (1974, 13) deli venetske napise na: arhajske (okoli 550–475 pr.n.št.), stare (okoli 475–300 pr.n.št.), mlade (okoli 300–150 pr.n.št.) in venetsko-latinske (okoli 150–100 pr.n.št.).

Zadnja, to je venetsko-latinska faza, se ujema s prvo fazo romanizacije: eno ali dve generaciji se je ohranil lokalni jezik, ki so ga zapisovali v latinski pisavi, nato pa sledijo le še pravi latinski napisi (l.c.).

Edino najdišče, kjer so zastopane vse faze venetske pisave, je Este (Lejeune 1974, 21). Tu je bil najden tudi najstarejši doslej poznani venetski napis, ki je glede na

tipološke značilnosti bronastega kantarosa, na katerem je napisan, datiran v 6. stoletje pr.n.št. (Prosdoci 1978 a, 292).

Razširjenost (Karta 1)

Koncentracija venetskih napisov je v Este (antično Ateste, center Venetov) in njeni neposredni okolici, v Padovi in Vicenzi, ob srednjem toku reke Piave, v Trevisu, Oderzu in v Cadore. Robno področje pa predstavljajo Adria na jugu, Gurina in Würmlach na severu, Idrija pri Bači ter Škocjan na vzhodu (Pellegrini 1973, 19).

Vzhodno od Škocjana in Idrije so bili z venetsko pisavo zabeleženi napisi najdeni na Vačah in v Ženjaku, morda tudi v Stari Sušici pri Košani in Gradišču nad Vintarjcem. Vendar pa jih ne moremo uvrstiti med venetske

KARTA 1. Venetska mesta in najdišča venetskih napisov; (po: Untermann 1978, 859–860, Abb.1)

Legenda: ● venetska mesta, ○ ostala mesta, + najdišča venetskih napisov, — meja X regije. Posebej je označeno jedro venetskega ozemlja.

Najdišča, ki niso imenovana na karti:

- 1 Lozzo Atestino, 2 Montegrotto, 3 Piove di Sacco, 4 Pernumia, 5 Costozza, 6 Montebelluna, 7 Còvolò, 8 Roganzuolo, 9 Canevò, 10 Valle di Cadore, 11 Lâgole di Cadore, 12 Lozzo di Cadore, 13 Monte Pore, 14 Würmlach, 15 Gurina, 16 Findening-Thörl, 17 Idrija pri Bači, 18 Škocjan.

napise, ker po mnenju jezikoslovcev njihov jezik ni venetski (glej str. 326–331, 325–326).

Lejeune razlikuje dve področji razširjenosti venetskih napisov in ju imenuje Evganejska Venetija (med Adižo in Brento z Este, Vicenzo in Padovo) in Karnijska Venetija (vse ostalo področje). Na prvem področju je bilo najdeno več napisov, med njimi tudi najstarejši, na drugem pa prevladujejo mladi napisi (Lejeune 1974, 13–14).

Pisava

Poleg venetskih napisov, ki so zapisani v lokalnih različicah venetske pisave, so poznani tudi venetski napisi v latinski pisavi.

Različice venetske pisave se med seboj razlikujejo le po grafičnem izgledu nekaterih črk, ne pa po svojem sistemu. Imajo enako število znakov, ki označujejo (z eno izjemo) v vseh različicah isto fonetično vrednost. Govorimo torej lahko o temeljni enotnosti venetske pisave.

Venetska abeceda izhaja iz etruščanske abecede. Skupaj z retijsko in lepontsko abecedo tvori družino severnoetruščanskih abeced, ki se je v drugi polovici 1. tisočletja uveljavila v severni Italiji, iz nje pa se je verjetno tudi razvila germanska pisava, to je rune.

Venetska pisava je zelo verjetno nastala v svetiščih, kjer so jo tudi poučevali – tako je ohranila povezavo z nekaterimi kulti. Različice venetske pisave so vezane prav na taka svetišča – pisarske centre. Nekateri med njimi so imeli le lokalni vpliv, npr. svetišči v Padovi in Vicenzi. Norme, ki so jih sprejeli v svetišču Reitije (Reitia) v Este, pa so imele vpliv na širokem področju. Bronasti votivni predmeti, ki so bili najdeni v tem svetišču, simbolizirajo povoščene ploščice (tabula cerata) in pisala (stilus). Z nekaterih od teh ploščic, t.i. abecednih ploščic, nam je poznano zaporedje črk v venetski abecedi.

Za venetsko pisavo je značilno, da ima grafične znake za glasove /b/, /d/ in /g/, ki jih etruščanski jezik ni poznal. Vsi trije glasovi so označeni z etruščanskimi črkami: /b/ = φ, /d/ = z, /g/ = κ. Značilnost venetske pisave so tudi ločila, ki omejujejo črke po točno določenih pravilih glede na njihov položaj.

Fonetično vrednost posameznih črk venetske abecede oziroma njenih različic je bilo mogoče ugotoviti s pomočjo: v latinski pisavi zapisanih venetskih besed (ve-

netsko-latinski teksti), ki imajo dvojnice v venetski pisavi (npr. ka.n.ta/CANTA); fonetične vrednosti enakih črk v etruščanski (in za o v grški) abecedi s konca 6. stol.pr.n.št.; poznavanja prazgodovinskih indoevropskih besed, ki so se ohranile v venetskem jeziku; ugotavljanja terminov, ki jih je venetski jezik sprejel v zgodovinskem obdobju (npr. liber.tos iz lat. libertus). Tako ugotovljene fonetične vrednosti posameznih črk so podane v preglednici 1.

PREGLEDNICA 1. Fonetične vrednosti venetskih črk

(po: Lejeune 1974, zadnja stran / ● .i.=i kot drugi element dvoglasnika; dodano glede na Prosdoci 1976, 212–216/).

a :	Λ ₁	Λ ₂	Λ ₃
b :	◊ ₁	◊ ₂	
k :	χ		
d :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
e :	⊗ ₄	⊗ ₅	⊗ ₆ (latinski)
f :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
g :	⊗ ₁	⊗ ₂	
h :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
i (latinski samoglasniški i) :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
y (latinski soglasniški i) :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
l :	⊗ ₁	⊗ ₂	
m :	⊗ ₁	⊗ ₂	
n :	⊗		
o :	◊ ₁	◊ ₂	◊ ₃
p :	⊗ ₁	⊗ ₂	
r :	⊗ ₁	⊗ ₂	
s :	⊗		
ś :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
t :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃
θ (v Este mrtva črka) :	⊗	⊗	
u :	Λ		
v :	⊗ ₁	⊗ ₂	
ločila :	⊗ ₁	⊗ ₂	⊗ ₃

Kot Etruščani so tudi Veneti pisali z desne proti levi. Pri večvrstičnih napisih se je smer pisanja v vsaki vrsti praviloma obrnila. Šele zelo mladi napisi so pisani z leve proti desni.

ETNOS

Grški in latinski pisani viri lokalizirajo ime Veneti v Paflagonijo v Mali Aziji (Homer v Iliadi in številni kasnejši avtorji, ki se sklicujejo nanj), na Balkanski polotok (Herodot), v severovzhodno Italijo (najstarejši zanesljivi vir je Herodot, njemu sledijo Teopomp, Pseudoskilaks, Strabon idr.), srednjo Evropo (Tacit, Plinij, Ptolemej) in Galijo ob Atlantski obali (Cezar, Strabon, Livij, Ptolemej idr.) (Prosdocimi 1978 a, 267–268).

Iz zapisanega sledi, da pojem Veneti ne predstavlja le Venetov iz severne Italije. Zdi se verjetno, da je ta pojem najprej sinonim za to, kar sodobna znanost imenuje centralnozahodni Indoevropejci. Kasneje pa severno-jadranski Veneti predstavljajo del Indoevropejcev, katerih etnos je prav Veneti. Pojem Veneti se je v tem primeru formiral kot etnos, ker ni imel zgodovinske možnosti, da bi se spremenil in postal poznan pod drugim imenom. Zdi se torej, da ni motivov, da bi izven venetske regije v pojmu Veneti iskali posebne sorodnosti z jezikom venetskih napisov iz Italije, seveda razen tistih, ki so med indoevropskimi jeziki običajne (Prosdocimi 1978 a, 268–269; podobno Untermann 1978, 878).

Pojem Venetov iz severovzhodne Italije je definiran z omembami v antični literaturi, z značilno materialno kulturo (paleovenetska ali estenska, datirana v čas od 8. stol.pr.n.št. do romanizacije), z venetskim jezikom in z osebnimi imeni.

Po Pliniju so bila venetska mesta Ateste, Patavium, Vicetia, Acelum, Bellunum in Opitergium; za Verono in Aquileio izrecno piše, da nista bili venetski. Ptolemej k venetskim mestom prišteva še Altinum in Atrio (Atria). Pripadnost Adrije (Adria, Atria) Venetom zanikajo drugi antični pisani viri in pa materialna kultura, ki kažejo, da je bila nekaj časa grški emporij, nato pa etruščansko in kasneje galsko mesto (Untermann 1978, 856; Fogolari 1984, 667).

Iz antične literature poznana venetska mesta so torej omejena na centralni del področja razširjenosti venetskih napisov in estenske kulture. Celotno področje razširje-

nosti venetskih napisov in razširjenost venetsko-istrskih osebnih imen pa se (razen na zahodu) zelo dobro ujema z mejami X avgustejske regije (Untermann 1978, 861).

Janka Istenič